

Inotai András–Juhász Ottó: A változó Kína

Részletek a kötetből

A TARTALOMBÓL

Juhász Ottó: A kínai belső helyzet alakulása, kilátások

Hernádi András: Kína nemzetközi kapcsolatai

Tálás Barna: Kína társadalmi-gazdasági fejlődésének távlatai 2030-ig

Rácz Lajos: A magyar-kínai kétoldalú kapcsolatok fejlesztésének lehetőségei

Inotai András: Kína növekvő szerepe a világgazdasági folyamatokban

RÉSZLET „A KÍNAI BELSŐ HELYZET ALAKULÁSA, KILÁTÁSOK” CÍMŰ FEJEZETBŐL (JUHÁSZ OTTÓ)

1. FOLYAMATOSSÁG ÉS ÚJ HANGSÚLYOK KÍNA FEJLESZTÉSI ÉS NEMZETKÖZI STRATÉGIÁJÁBAN

1.1. Folyamatosság és változás a fejlesztési stratégiában

Kínának már nincs módja letérni arról az útról, amelyen 1978 decemberében indult el. A cél továbbra is az ország minden területre kiterjedő modernizációja. A három évtizede tartó modernizáció Kína felemelkedésének nagy valószínűleg utolsó történelmi esélye, nincs értelmes alternatívája, s ilyen értelemben a modernizáció-reform-nyitás-stabilitás stratégiája *kényszerpálya* jelleggel is bír. A mértékadó kínai dokumentumokban, így a 2007. októberi XVII. pártkongresszuson elhangzott beszámolóban is, elhangzott a kényszerítő korparancs: „*lépést tartani az idővel*” (yushi jujin).

A stratégiai cél elérésének időtartamát továbbra is több generációra prognosztizálják, hangsúlyozva, hogy Kína „a

sajátosan kínai színezetű szocializmus” (Zhonguo tese shehuizhuyi) építésének kezdeti szakaszában van, mely „akár száz évig is eltarthat”. Ennek során Kína a század második felében fejlődő országból számos vonatkozásban élenjáró, önerős innovációra képes, nemzetközileg emancipált globális hatalommá kíván válni, amely a nagyhatalmakkal egyenrangú félként vesz részt az új világrend alakításában, belsőleg pedig – már 2020-ig – minden állampolgárának képes a „*teljeskörű szerény jólét*” (quanmian xiaokang) biztosítására.

Változatlanul alapvető távlati cél „a haza békés egyesítése”, amely – a Hongkong és Makao feletti szuverenitás helyreállítása után – ma már a tajvani kérdés kezelését jelenti. Ezt nevezi a kínai politikai nyelv együttesen „*a kínai nemzet hatalmas reneszánszának*” (zhonghua minzu weida fuxing), amely perspektíva a Tajvannal újabban fellendülő együttműködésben is hangot kap.

A modernizáció, reform és nyitás mára önjáró folyamattá vált, s amíg a politikai rendszer szabta határokat nem éri el, bizonyára az is marad. A nemzeti felemelkedés, a „*gazdag ország, elégedett nép*” (fuguo anmin) kétezer esztendő vágyának megvalósítása, a „*komplex nemzeti erő*” (zonghe guoli) megteremtésének célja, az ország növekvő nemzetközi súlya és tekintélye bírja a lakosság túlnyomó többségének támogatását, nemzeti kohéziós erőt jelent, erősíti a vezetés legitimitációját.

A modernizációs cél elérésének két alapvető eszköze változatlanul a reform és a nyitás. A reformok elsődlegesen egy olyan központilag, főleg makrogazdasági módszerekkel vezérelt piacgazdaság kö-

vetkezetes kiépítésére irányulnak, mely azonban nem zárja ki, sőt, rendszeresen alkalmazza az állami intervenciót.

A stratégia megvalósításában folytatódik a hangsúlyok eltolódása, elsősorban a belső, másrészt a külső feltételeknek a várttól eltérő – jórészt kedvezőtlenebb – alakulásából eredő kényszer miatt. A belső kihívások miatt fokozott mértékben előtérbe kerül a stabilitás igénye mint a modernizációs stratégia megvalósításának sine qua non-ja.

[...]

2. EGYES TÁRSADALMI, ETNIKAI, VALLÁSI FESZÜLTSEGEK ÉS A KORRUPCIÓ KEZELÉSE

2.1. Alapvetés

A politikai rendszer fennmaradása a hatalmon levő állampárt, a Kínai Kommunista Párt (KKP) társadalmi elfogadottságán, valamint kormányzókétségének megtartásán és javításán múlik. Mindez akkor is igaz, ha tudjuk, hogy Kínában jelenleg nincs a KKP hatalmát fenyegető politikai erő.

A KKP hatalmon maradásának előfeltétele a gazdaság sikere. A pártvezetők tisztában vannak azzal, hogy legitimációjuk feltétele az életszínvonal folyamatos emelkedése, illetve a gyors gazdasági fejlődés negatív következményeiként jelentkező egyenlőtlenségek és bizonytalanságok csökkenése. Politikájuk eredményességét sok jel mutatja. A gazdaság fejlődése az elmúlt három évtizedben sikertörténet. A növekedésben belátható időn belül törés nem várható.

A dinamikus fejlődés mögött azonban súlyos bajok is jelentkeznek: a tömegesen és regionálisan jelentkező munkanélküliség, az elmaradott területeken élők mély szegénysége, az állam minden területét átható korrupció, az egészségbiztosítás (majdnem teljes) hiánya, a

HIV/AIDS és más fertőző betegségek terjedése, a beruházásokkal és viszonylag olcsó technológiákkal együtt járó környezetszennyezés. Politikailag pedig nagy teher a belpolitikai ügyként kezelt Tajvan-kérdés.

A KKP fő erénye azonban a változásra és változtatásra való képesség. A párt kormányzókétségének javításáról szóló 2004-es KB-határozat tanúsítja azt a felismerést, hogy a párt vezető szerepe nem természetes állapot, és ha a párt nem tesz semmit annak megőrzése érdekében, nem marad fenn örökké. A határozat a belső társadalmi és gazdasági folyamatok tanulmányozása mellett többek között a Szovjetunió felbomlásából és a kelet-közép-európai szocialista rendszerek bukásából leszűrt tanulságokra épít. Hangsúlyozza, hogy „fejlesztelnünk kell a válságérzékelés képességét, le kell vonnunk a tanulságokat a világ más kormánypártjainak sikeréből és kudarcából, és őszintebben, öntudatosabban kell dolgoznunk kormányzókétségünk javításán”.

A problémák enyhítésére javasolt megoldás is az SZKP bukásából levont tanulságokra épít. A kínai szovjetológusok és a KKP ideológusai egyetértenek abban, hogy párt vezető szerepének legitimálásához és tömegbázisának kiszélesítéséhez gazdasági, anyagi és társadalmi fejlődés kell, amihez pedig rugalmas, az adottságokhoz alkalmazható ideológiára és fogalmi keretekre van szükség. A gyakorlati elemek között fontos szerepet kap a korrupció elleni fellépés, a pártfegyelem erősítése, a párton belüli demokrácia fejlesztése, a párton kívüli erővel folytatott konzultáció kiszélesítése, a helyi pártszervezetek revitalizálása, a káderek képzettségi szintjének és szakértelmének javítása, a társadalmi problémák iránti érzékenység.

A cselekvési terv megvalósításának nehézsége elsősorban abból adódik,

hogy a politikailag monopolizált rendszerben zajló, elhúzódó gazdasági átalakulás a pártállami hálón kívül gazdasági növekedéssel, azon belül pedig recesszióval jár.

A változások horizontális érdekképviseletek és demokratikus kontrollt gyakorló intézmények nélkül zajlanak, és nincs lehetőség a nyilvános és intézményes érdekérvényesítésre sem az állami, sem a magánszektorban. A párhuzamos bomlás és átalakulás halmozott bizonytalanságot hoz létre, ami stabilizálja a rövidtávú érdekek fennmaradását előtérbe helyező viselkedést, a korrupciót. A szervezett bűnözés a rendszer részeként működik, a pártállami rendszer infrastruktúrájának előnyeit – az érdekérvényesítés politikailag monopolizált csatornáit – használja ki.

A KKP hatalma fenntartásához az ideológiai és szervezeti megújulás mellett a hazafias nevelést és propagandát, az információ kontrollját, a jogrendszer és a jogalkalmazás reformját, a lakosság széles tömegeinek életszínvonalát és életkörülményeit javító gazdaságpolitikát, valamint az erőszakszervezetek fölötti ellenőrzést és a fegyveres elnyomással való fenyegetést alkalmazza.

Kínában minden társadalmi, szociális, etnikai és vallási feszültség kezelésének alapelve az, hogy a hatalom elnéző az elégedetlenség veszélyes méreteket nem öltő megnyilvánulásaival szemben, de minden eszközzel fellép a társadalom széles körét érintő, szervezett jelenségek ellen, amelyek tömegmozgalommá válva potenciális veszélyforrást jelenthetnek számára. A sorvadás következtében azonban a pártállam egyre kevésbé képes pusztán erő alkalmazásával vagy politikai előnyök biztosításával szabályozni a társadalmi jelenségeket és folyamatokat.

Az állampolgárok részéről az alkalmazkodás, a hatalom által diktált szabá-

lyok elfogadása ezért egyre inkább az önkéntességre fog épülni, a rendszer legitimitációjának alapja a „lojalitásért autonómiát” elv általános elfogadása lesz.

A jelenlegi vezetés (*Hu Csin-tao* államfő és pártfőtitkár, valamint *Ven Csiapao* miniszterelnök) hatalomra kerülésétől kezdve a néphez való közelségét hangsúlyozza. Az elődök által megindított piacgazdasági reformokat kiegészíti a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentésének programjával. A változtatásra szükség is van, hiszen az elmúlt másfél évtized drámai változásokat hozott a lakosság konfliktuskezelő magatartásában.

A „közrendet megzavaró” nyilvános tiltakozó akciók száma a hivatalos adatok szerint 1993 és 2005 között megtízszereződött (8700-ról 87 000-re nőtt). 2006-ban és 2007-ben hivatalos adatokat nem hoztak nyilvánosságra, de a hatóságok szerint a harmónia-stratégiának köszönhetően a tiltakozó akciók száma 2006-ban, 1993 óta először, az előző évhez képest csökkent. Ennek ellentmondani látszik egy, a nyugati Kína-szakértők által megbízhatónak tekintett hongkongi lap beszámolója, amely központi pártinformációra hivatkozva 112 655 esetet említ. Sokszor csak néhány tucat ember tiltakozik, de olykor több tízezres a tömeg. Új jelenség, hogy a tiltakozó akciókban a demonstrációt kiváltó probléma által közvetlenül nem érintettek is egyre nagyobb számban vesznek részt.

A növekvő elégedetlenségre a párt- és állami vezetés kettős stratégia alkalmazásával válaszol. Egyrészt elismeri a problémák jogosságát (a népen belüli ellentmondások meglétét), és ezzel együtt a tiltakozások legitimitását, másrészt megerősíti az ellenőrzés és elnyomás eszközeit. A tiltakozások fő célpontjai a helyi kormányzatok. A lakosság döntő többségének bizalmát élvező központi vezetés fő feladatának a reformpolitika elemei-

nek összehangolását és a végrehajtás minőségének javítását tekinti. Ezzel egyrészt a konfliktust még kezelhető keretek között tartja, másrészt a *jó központi politika – rossz helyi végrehajtás* konfliktust saját hatalmának legitimálására tudja felhasználni. A gondok megoldását igyekszik helyi szintre szorítani.

A lakosság (beleértve az értelmiség döntő többségét is) mindaddig támogatja a KKP-t, amíg a gazdaság teljesítménye és az életszínvonal nő. A jelenlegi rendszer fenntartásához a káosztól való félelem és az erős központba vetett hit hagyománya is hozzájárul. Az állampártnak nincs politikai alternatívája, és mindent megtesz azért, hogy ne is lehessen. [...]

3. AZ EMBERI JOGOK

A KÍNAI JOGALKOTÁS ÉS -ALKALMAZÁS TÜKRÉBEN

A KNK-ban részletes emberi jogi törvény vagy szabálygyűjtemény nincs, azokat elsősorban az alaptörvényből, másodsorban a KNK – nyugati mintára, a múlt század '90-es évei elején megalkotott és azóta is rendszeresen, különféle témákban publikált, vélhetően inkább a külföldnek szóló – ún. *fehércsontveiből*, részint pedig egyéb rendeletek, tervezetek, törvények, intézkedések stb. összességéből lehet vizsgálni.

A kínai dokumentumokon kívül támogatást jelentenek a fontosabb nemzetközi szereplők saját, rendszeres elemzései a kínai emberi jogi helyzetről. [...]

5. A REGIONÁLIS KÜLÖNB-SÉGEK, URBANIZÁCIÓ ÉS VIDÉKPOLITIKA

5.1. Regionális különbségek

Kína közigazgatása 23 tartományt (Tajvant is ide számítva), 5 tartományi szintű autonóm területet, 4 önálló közigazgatá-

si egységet alkotó várost és 2 különleges státuszú területet különböztet meg. A jövedelmekben már a népköztársaság kikiáltásának évében hatalmas regionális szakadék tátongott; tizenegyszeres különbség húzódott meg a leggazdagabb és legszegényebb és leggazdagabb tartományban az egy főre jutó regionális jövedelmek között.

A WTO-csatlakozás meggyorsította Kína beilleszkedését a nemzetközi gazdaságba. Ugyanakkor az integráció súlyosbítja a globalizáció hatását a tovább növekvő regionális különbségek terén. Az országnak mindenek előtt a tengerparti területein sikerült a lakosság többségéhez eljuttatni a globalizáció előnyeit. Az egyes kínai régiók esetében korlátozott a konvergencia lehetősége. A belső munkaerő-áramlást a központi kormányzat ellenőrzi. Egyfelől így akarják segíteni egyes területek iparosodását, másfelől így próbálják megakadályozni a faluról városra történő tömeges migrációt. Ami a beruházásokat illeti, területi eloszlásuk nem a piaci hozamok szerint alakul, hanem központi politikai érdekeknek megfelelően. A technológia régiók közti szétterjedése sem feltétlenül valósul meg.

A regressziós adatok szerint a mezőgazdasági és a partmenti hatás kiszűrése után nincs jele a feltétel nélküli konvergenciának. Semmi sem utal arra, hogy e hatások kiszűrése után a kezdetben szegényebb tartományok gyorsabb ütemben fejlődjenek, mint a gazdagabbak. A Kína területét két nagy egységre, partmenti és belső területekre osztó jövedelemvizsgálat tovább árnyalja ezt a tapasztalatot. Eszerint a konvergencia döntően nem a partmenti és a belső területek jövedelmének közeledéséből, nem is a belső tartományok közötti jövedelemfelzárkózásból, hanem a partmenti tartományok közötti erőteljes összetartásból adódik. A partmenti területek konvergenciáját pedig a mezőgazdasági jellegű dél fel-

zárkózása okozza az ipari jellegű északhoz. A partmenti és a belső régiók közötti szakadék 1990-től egyre jobban kiszélesedik. A partmenti régiók növekedésével a belső régiók nem képesek lépést tartani, és megkezdődik a divergencia.

5.2. Urbanizáció és vidékpolitika

1961-ben bevezették az úgynevezett hukou-rendszert (regisztrációs rendszer), amelynek keretében minden háztartástól megkövetelték, hogy szülőföldjükön regisztráltassák magukat. Kétfajta hukou-t adtak ki: mezőgazdaságit és nem-mezőgazdaságit, ami megfelelt a vidéki és városi igazolványnak. [...]

A kínai vidékpolitika összességében tehát komoly eredményeket ért el a reformok kezdete óta. Az intézményi változások hatására a korábbinál jóval hatékonyabbá vált a mezőgazdasági termelés, a felszabaduló munkaerő egy részét pedig a falusi vállalatok, másik részét a dinamikus növekvő városok szívták fel. Sikertült továbbá elkerülni a nagyobb társadalmi megrázkódtatásokat, az elégedetlenség veszélyes mértékűvé válását. A jövő kérdése marad azonban, hogy milyen mértékben lesz képes kezelni a vezetés a továbbiakban felmerülő problémákat, sikerül-e közben tartaniuk a változások egyre félelmetesebb következményeit.

6. KÍNA TUDOMÁNYOS ÉS TECHNOLÓGIAPOLITIKÁJA

[...] A kínai stratégia cél- és eszközrendszere ötvözi a fejlett és a felzárkózó országok sikertörténeteinek tanulságait. Elsőként a koreai, tajvani tapasztalatokat arról, hogy miként lehet a másolás-továbbfejlesztésről áttérni az endogén innovációra nemzetgazdasági szinten úgy, hogy közben néhány kiemelt stratégiai technológiai és tudományterületen az élenjáró országok közé kerülhessen Kí-

na. Ötvözi néhány fejlett európai ország tapasztalatait abban a tekintetben, miként lehet az információtechnológiát ugrodészkaként használni a szerkezeti modernizáció során, a korábbiaknál magasabb helyi hozzáadott értéket biztosító, tudás- és technológiaigényesebb tevékenységekre áttérés érdekében. Átvették azt a tapasztalatot is, hogy milyen módon lehet a tudás- és helyi K+F-igényes működőtőke-befektetőket bekapcsolni a nemzeti innovációs rendszerbe. Tanultak a „public-private partnership” (PPP) technológiafejlesztési projektek alkalmazásából, és tanulmányozták azt is, hogy a ki felé irányuló (technológiaszerző) működőtőke-befektetések támogatása elősegíti a nemzeti tudomány- és technológia-politikai célok megvalósulását.

Az innováció – más gazdasági területekhez hasonlóan – továbbra is a felülről lefelé irányuló döntéshozatal tárgya, másképp fogalmazva, a kínai fejlesztő állam legújabb sikertörténete.

7. TANULSÁGOK MAGYARORSZÁG SZÁMÁRA

7.1. Politika

A magyar kormányzat nemzetközi stratégiájában – legalábbis a dokumentumok szintjén – Kína nem foglalja el a magyar érdekek megfelelő és Kína növekvő nemzetközi súlyát megillető helyét. Ezen sürgősen változtatni szükséges. [...]

7.2. Civil kapcsolatok

Növekvő jelentőséget kell tulajdonítanunk a civil szervezetek közötti együttműködésnek. 2009-ben, diplomáciai kapcsolataink felvételének hatvanadik évfordulóján az ő szerepükkel is számolni szükséges. Megjegyzendő, hogy több, mint furcsa, hogy a 2007–2008-as magyar évad kapcsán a Magyar-Kínai Baráti Társaságot távol tartották a rendezvény-

sorozattól. Gazdasági-kereskedelmi kapcsolatainkban még jelentősebb szerepet játszhatnak a testvérvárosi, -megyei kapcsolatok.

7.3. Tudásexport, kutatás-fejlesztés

A XXI. századi várakozások jegyében új államközi szerződés megkötése indokolt a tudományos és oktatási stratégiai együttműködés területén. [...]

A kínai nyelv oktatása lehetőségének megteremtésében széles körben (az oktatás mindegyik szintjén, az ország különböző régióiban) támogatni kell az intézményeket. Pályázati formában biztosítható pénzügyi erőforrások mellett háttérként a kínainyelvtanár-képzés erősítése, csereoktatók fogadási lehetőségének kidolgozása, gyakorlati megvalósítása, on-line és hagyományos kétnyelvű szótárak kidolgozása és működtetése, a régóta kész de elfekvő lexigráfiai kéziratok felfrissítése és kiadása elengedhetetlen kormányzati szervezői beavatkozást is igénylő feladatok.

Az oktatási és kutatási cserekapcsolatok intézményi bázisának erősítése fontos feladat, ennek sokféle eszköze lehetnek. Ezekre nézve a résztanulmány tizenegy javaslatot fogalmaz meg.

A magyar és kínai kormányzati és üzleti szféra közötti tárgyalások eredményei szerint a mezőgazdasági, az élelmiszeripari, a környezetvédelmi, a gyógyászati, valamint egyes gépipari, nehézipari gyártási technológiák, illetve azok továbbfejlesztése iránt nagy a kínai érdeklődés. A környezetvédelemre pedig azért is érdemes „odafigyelni”, mert Kína jelentős károsanyag-kibocsátó (a világ egyik legnagyobb széndioxid-kibocsátója), jelenleg még „fejlődő ország” státuszt élvez, és nem vonatkoznak rá a szigorú nemzetközi előírások, de ezen a területen változás várható.

A kötet az Akadémiai Kiadó gondozásában jelent meg 2009-ben, beszerezhető a kiadónál és a könyvesboltokban.

A VÁLOGATÁST HUGYECZ ATTILA, A VKI MUNKATÁRSA KÉSZÍTETTE